

Razoružavanje

Problemi procesa razoružavanja

JOVAN O. DESPOTOVIĆ

Uzajamno uslovljeni kompleks naoružavanja, razoružavanja i bezbednosti jedno je od najvažnijih pitanja koje zaokuplja državnike, političare, vojne stručnjake i obične građane od završetka drugog svetskog rata. Nakon konstruisanja i upotrebe prve atomske bombe, koja je po razornoj moći umnogome prevazišla sva dotadašnja sredstva masovnog uništavanja, veoma brzo je postalo jasno da će to novo oružje uticati i izmeniti ne samo postojeća shvatanja o bezbednosti i ratovanju („revolucija ratovanja”), već i o međunarodnim odnosima uopšte. Tada je i nastao koncept „odvraćanja” i „ravnoteže straha”, ali se začeo i uspostavio čitav sistem ugovora o smanjivanju strateškog nuklearnog naoružanja i kontroli naoružavanja uopšte.

U studiji *Preokret u trci u naoružavanju – kako postići i verifikovati znatna smanjenja u nuklearnim arsenalima (Reversing the arms race – how to achieve and verify deep reductions in nuclear arsenals)* razmatraju se načini obezbeđenja efikasnije kontrole, inspekcije i „proverljivosti” (verifikacija) nuklearnih kapaciteta. Prvenstvena namera autora bila je, međutim, da ponude jednu od mogućih osnova za buduće sporazume o kontroli naoružavanja, koji bi prevazilazili obim dostignut postojećim ugovorima o strateškom naoružanju (INF, SALT, START). Knjiga je uglavnom posvećena ispitivanju tehničkih osnova (mogućnosti) za ugovore o smanjivanju naoružanja na osnovu kojih bi se američki i sovjetski nuklearni arsenali mogli smanjiti i za 90 odsto. Pri tome se vodilo računa o svim političkim, pravnim, vojnim i bezbednosnim aspektima tih problema koji se mogu javiti u budućim razmatranjima smanjivanja strateškog naoružanja.

STRUKTURA KNJIGE

Studija je izašla iz štampe krajem 1990. godine, u izdanju „Gordon and Breach Science Publishers” u Njujorku. Ima 432 strane i čini, u stvari, zbornik rasprava i članaka 29 sovjetskih i američkih naučnika i istraživača. Pored dva „noseća” teksta sovjetskih autora Roalda Sagdejeva i Andreja Kokošina i američkih autora Harolda Fejvesona i Frenka fon Hipela, sa istim naslovom *Stabilnost nuklearne ravnoteže posle znatnih smanjenja naoružanja*, knjiga sadrži još tri poglavlja: *Verifikacija smanjivanja nuklearnih bojnih glava*, *Verifikacija limita za „krstareće rakete” sa nuklearnim naoružanjem* i *Tehničke osnove za otkrivanje bojnih glava*.

U prve dve studije, koje donosimo u nastavku (sa engleskog preveo Jovan O. Despotović), pokazuje se da se stabilnost sovjetsko-američke nuklearne ravnoteže može prvenstveno povećati eliminacijom nuklearnog naoružanja, koje je, po mišljenju autora, utoliko veća pretnja drugoj strani ukoliko je „ranjivije”, tj. nedovoljno obezbeđeno od napada. Ostatak knjige se uglavnom odnosi na pitanja verifikacije direktnih limita koji postoje za nuklearne bojne glave. Navodi se i da je taj novi pristup pitanjima verifikacije komplementaran sa „tradicionalnim” pristupom pitanjima verifikacije i kontrole naoružavanja, koji je bio usredsređen na bombardere, rakete i raketne lansere.

REZULTATI NOVIH ISTRAŽIVANJA

Autori smatraju da će njihov doprinos proučavanju problema razoružavanja biti korak ka daljem jačanju poverenja u sporazume o kontroli nuklearnog naoružavanja, uz napomenu da su već demonstracioni projekti i njihovi rezultati uticali na vlade obe zemlje da pojačaju svoje aktivnosti na tom planu. Već se i praktično pokazalo da su zajednička istraživanja te dve grupe naučnika delovala kao podsticaj na sovjetsko-američke projekte i istraživanja koja su u poslednje vreme preduzimali u oblasti razoružavanja.

Urednici te knjige su Frenk fon Hipel, fizičar, rukovodilac Odeljenja za ispitivanje naoružanja Federacije američkih nauč-

nika i profesor političkih nauka na Prinstonskom univerzitetu, i Roald Sagdejev, fizičar, predsednik Komiteta sovjetskih naučnika u borbi za mir i protiv nuklearne pretnje, raniji direktor Instituta za kosmička istraživanja u Moskvi.

Federaciju američkih naučnika osnovala je 1946. godine grupa naučnika iz tzv. Menhetn-projekta, koji su se bavili pitanjima kontrole nuklearnog naoružavanja. Ona sada okuplja oko 4.000 američkih naučnika iz oblasti prirodnih i društvenih nauka, uključujući i više od polovine živih dobitnika Nobelove nagrade. Komitet sovjetskih naučnika, s druge strane, osnovala je grupa istaknutih sovjetskih naučnika, 1983. godine, radi proučavanja tehničkih osnova za primenu sporazuma o razoružavanju i razmatranja tih pitanja sa zapadnim ekspertima. Februara 1987. te dve institucije su potpisale sporazum o zajedničkim naučnim studijama o mogućnostima za nastavljjanje procesa razoružavanja. Do kraja prošle godine održano je sedam sastanaka i simpozijuma, a zajednička istraživanja su publikovana u okviru poglavlja o tehničkoj osnovi ugovora za radikalno smanjivanje američkih i sovjetskih nuklearnih arsenala, pre svega razmatranja o stabilnosti i verifikaciji takvih smanjivanja. Drugi zajednički projekat se, na primer, odnosio na korišćenje i verifikaciju zabrane korišćenja reaktora u Zemljinoj orbiti kao sredstva za zaustavljanje širenja naoružavanja kosmosa i zaštite prirodne sredine. I dalje, mnoga od tih istraživanja bila su usredsređena na pitanja moguće dogradnje osnova za sporazume o kontroli naoružavanja koji bi prevazišli one o kojima se trenutno vode pregovori. Ipak, u dva slučaja (verifikacija ograničenja „krstarećih raketa” sa nuklearnim naoružanjem koje se lansiraju sa mora i broja bojnih glava na razmeštenim balističkim raketama) ispitivane su i tehničke mogućnosti za verifikaciju sporazuma o kojima dve strane već pregovaraju.

Neki rezultati zajedničkih istraživanja su već bili primenjeni u eksperimentu otkrivanja bojnih glava, koji su te dve grupe naučnika izvele jula 1989. na sovjetskoj krstarici *Slava*, u blizini Jalte. Činjeni su pokušaji da se realizuju i drugi demonstracioni projekti, što sve utiče na novo sagledavanje predloga za zajedničke verifikacione aranžmane, na dobijanje potrebnih podataka i na sticanje iskustava. Ista grupa naučnika je pokrenula i časopis „Nauka i globalna bezbednost”, čiji je

urednik Harold Fejveson, radi održavanja kontinuiteta saradnje u razmatranju tih pitanja i problema zaštite životne sredine. (I tu se vladinim organizacijama otvara novi „prostor” za produbljene istraživanja).

Knjiga je, u celini, jedinstvena (integralna) analiza uslova za značajna smanjenja nuklearnih arsenala. U uvodu je čitaocima skrenuta pažnja na to da u člancima individualnih naučnika iz obe grupacije postoje neke razlike u gledištima i mišljenjima. Što se tiče tehničkih pitanja, nema bitnih razlika u stavovima, dok je poglavlje *Otkrivanje nuklearnih bojnih glava* rezultat zajedničkog rada dve grupe naučnika.

PROCES KONTROLE NUKLEARNOG NAORUŽAVANJA

Nuklearni arsenali SAD i SSSR-a imaju više desetina puta veću razornu moć nego što je potrebno da bi se uništila jedna ili druga zemlja. S pravom se naglašava da su mnogi funkcioneri koji su zaduženi za politiku nuklearnog naoružavanja i razoružavanja zabrinuti zbog činjenice da bi značajnija smanjivanja tog arsenala mogla uticati na stabilnost nuklearne ravnoteže. Dva osnovna poglavlja knjige, upravo zbog važnosti tog pitanja, posvećena su ispitivanju stabilnosti nuklearne ravnoteže nakon značajnijih smanjivanja sovjetskih i američkih nuklearnih arsenala sa sadašnjeg nivoa – više od 10.000 nuklearnih bojnih glava koje poseduje svaka strana – na 2.000, ili čak i manje nuklearnih bojnih glava. Zaključeno je da bi se sadašnji nivo stabilnosti mogao održati, a verovatno i uvećati, ukoliko bi se postojeći (i budući) arsenali strukturirali tako da čine manju pretnju za drugu stranu.

Autori polaze od teze da su sadašnji nuklearni arsenali predimenzionirani, jer većina platformi za lansiranje može nositi više nezavisno navođenih bojnih glava: moderne interkontinentalne balističke rakete nose do 10, moderne podmornice sa balističkim raketama opremljene su sa do 200 bojnih glava na 16–24 nosača, dok moderni avioni bombarderi mogu nositi i po 28 „krstarećih raketa” sa nuklearnim punjenjima, bombi i ofanzivnih projektila kratkog dometa. Tako veliki broj nuklearnih bojnih glava doprineo je razvijanju nove

nuklearne borbene taktike, prema kojoj se ide na tzv. baražiranje širokih prostorija u nastojanju, na primer, da se uništi samo jedan bombarder, ili pokretni raketni lanser čije su lokacije približno poznate. Ako bi se broj strateških bojnih glava smanjio, zaključuje se u studiji, takva taktika bi bila neprimenljiva, što bi ojačalo stabilnost.

Postavlja se, međutim, pitanje provere takvih smanjenja i „dokazivanja” da nosači imaju manje bojnih glava nego što ih zaista fizički mogu poneti, kao i šta učiniti sa tzv. taktičkim nuklearnim oružjima (gotovo polovina arsenala), koja skoro nisu obuhvaćena sadašnjim merama za kontrolu naoružavanja. Na primer, ako se broj strateških bojnih glava smanji, pa taktičke bojne glave ostanu „glavna stavka” u nuklearnim arsenalima, to može stvoriti nove probleme u procesu razoružavanja. Sve to ukazuje da se, radi postizanja znatnih smanjenja u nuklearnim arsenalima, verifikacijom moraju obuhvatiti lanseri, rakete i bombarderi, ali i limitirati broj samih nuklearnih bojnih glava.

Nuklearne bojne glave su relativno male i teško se otkrivaju. Ipak, Sporazum o nuklearnim snagama srednjeg dometa (INF), Sporazum o ograničavanju strateškog naoružanja (SALT) i tek potpisani Sporazum o smanjivanju strateškog naoružanja (START) utrli su put za zajedničke verifikacione aranžmane na terenu. Zbog toga se u studiji prvenstveno traži uspostavljanje „proverljivog” sistema limitiranja nuklearnih bojnih glava. Razmatra se, na primer, pitanje prekida proizvodnje novih fisionih materijala, što ne bi dovelo do značajnijih smanjivanja nuklearnih arsenala (zbog principa samoobnovljivosti). Ipak, povećanje i proširenje proizvodnje moralo bi biti podvrgnuto inspekcijama, prema Ugovoru o neširenju nuklearnog naoružanja (NPT). Tu je i pitanje verifikacije uklanjanja bojnih glava, koje nije uključeno u INF sporazum iz 1987. godine ili u nacrt START-a, što bi moglo dovesti do šireg korišćenja projektila koji nisu bili obuhvaćeni ovim ugovorima (na primer, rakete kratkog dometa). Potencijalna smetnja značajnijoj redukciji biće „neizvesnost” oko veličine preostalih arsenala, pa se mora uspostaviti sistem verifikacije svih prijavljenih arsenala bojnih glava ili fisionih materijala. U vezi s tim, u knjizi se predlaže zajednički pristup tzv. rekonstrukciji dosadašnje proizvodnje i odlaganja takvih materijala („nuklearna arheologija”).

Pitanje verifikacije broja bojnih glava na raspoređenim balističkim raketama postavlja se i u START-u, jer tim ugovorom treba da se ograniči broj bojnih glava koje nose neke vrste raketa ispod nivoa maksimalne nosivosti raketa. Autori smatraju da bi najprostiji način za proveravanje bilo uklanjanje „nosa” raketa i omogućavanje uvida drugoj strani, mada postoje i drugi metodi, na primer, otkrivanje broja bojnih glava emisijom čestica itd. Dugoročno, ukazuju autori studije, značajnija smanjivanja ne bi trebalo izvoditi preko smanjivanja broja bojnih glava na raketama koje mogu nositi veliki broj projektila jer se taj proces može lako preokrenuti, već treba ići na eliminaciju „teških” u korist „lakih” raketa i smanjivanje broja lansera balističkih projektila na podmornicama.

Verifikacija ograničavanja „krstarećih raketa” sa nuklearnim bojnim glavama bila je, i biće, sporno pitanje u kontroli nuklearnog naoružanja. Dalekometne „krstareće rakete” su relativno male i mogu se lansirati sa skoro svih tipova brodova i aviona. S druge strane, ostaje problem razlikovanja nuklearno naoružanih od „običnih krstarećih raketa”. U studiji se predlaže uvođenje tzv. deklaracije o proizvodnji „krstarećih raketa”, što bi omogućilo njihovu kontrolu i uvođenje sistema „etiketa” (obeležavanje).

Svi verifikacioni sistemi imaju kao osnovu detekciju nuklearnih bojnih glava ili fisionog materijala, pri čemu se uglavnom koriste iste tehnike. Tehnike „pasivne detekcije” zasnivaju se na činjenici da svi fisioni materijali emituju neke prodiruće zrake, dok se metode „aktivne detekcije” dele na dve vrste – transmitovanu radiografiju i indukovanu fisiju.

IZMEĐU STVARNOSTI I PREDVIĐANJA

Problemi oko smanjivanja konvencionalnog naoružanja na osnovu sporazuma potpisanog za vreme KEBS-a u Parizu, novembra 1990, zatim razlike u gledanjima na nacrt ugovora START, kao i američka preokupiranost situacijom oko Zaliva i ratom sa Irakom neminovno su usporili i „tempo rada” na Sporazumu o smanjivanju strateškog nuklearnog naoružanja. Osim toga, Zapad je veoma sumnjičav u pogledu razvoja do-

gađaja u SSSR-u i stalno izražava različite vrste bojazni, pre svega u vezi sa (ne)postojanjem jake centralne vlade u Sovjet-skom Savezu koja bi u svakom trenutku bila sposobna da kontroliše nuklearno oružje. Takvi „nesporazumi” su bili i jedan od razloga za odlaganje posete američkog predsednika Džordža Buša Moskvi sredinom februara 1991. i za kasnije „konfuzne” izjave oko datuma samita u susretima Bejkera i Besmertniha u maju i junu 1991, kao i za, u krajnjem, odlaganja potpisivanja sporazuma START. S druge strane, mnogi američki stručnjaci smatraju da bi, na primer, eventualna odluka američkog kongresa o ograničavanju nekadašnjeg „najjačeg aduta” američkog predsednika Ronalda Regana – Strateške odbrambene inicijative (SDI), odnosno tzv. rata zvezda, mogla imati vrlo negativne posledice. Već se govori i o uvođenju malih i veoma preciznih samonavedenih antiraketnih projektila *Blistavi obluci* (Brilliant pebble) i sistema od hiljadu manjih satelita *Blistave oči* (Brilliant eyes), kojima bi skoro u potpunosti trebalo da se reši problem iznenadnih nuklearnih udara.

U govoru pred Kongresom, 7. februara 1991, američki sekretar za odbranu Dik Čejni je naglasio da su perspektive ugovora o kontroli naoružanja „sumnjive”. Za vreme susreta predsednika Buša sa sovjetskim ministrom inostranih poslova Besmertnimom u Vašingtonu, krajem januara 1991, bila je postignuta saglasnost da se START pripremi za potpisivanje do kraja februara, ali je taj rok kasnije stalno produžavan. Ipak, da ta pitanja ne mogu izgubiti politički i vojni značaj pokazala je i tadašnja izjava načelnika Združenog generalštaba američkih oružanih snaga generala Kolina Pauela da „sovjetska vojna snaga nije postala beznačajna, jer SSSR sada i u buduće ostaje jedina zemlja koja je sposobna da uništi SAD za manje od pola sata”.

Ostaje otvoreno i pitanje koliko su poslednja svetska zbivanja „pogodovala” procesu razoružavanja i ograničavanja strateškog nuklearnog oružja (koje je nekako u „novom svetskom poretku” došlo u drugi plan?). Dovršavanje razgradnje vojnih struktura Varšavskog ugovora, koji je i formalno prestao da postoji, nesumnjivo je uticalo i na dalje rešavanje tih pitanja. S druge strane, SAD nisu se mogle uspraviti na lovorikama pobede u ratu u Zalivu, mada su mogle biti i opijene pobedom.

Razmenom pisama između predsednika Buša i Gorbačova, sredinom juna 1991. godine (kada se Gorbačov zahvalio i za 1,5 milijardi dolara američkog kredita za kupovinu žita), obnovljene su nade za potpisivanje START-a, naročito nakon zahlađenja u dijalogu Bejker-Besmernih, krajem maja. Pošto pitanja razoružavanja imaju i značajne unutrašnje implikacije za obe zemlje, moglo se očekivati da će njihovo rešavanje biti nastavljeno uz sve uspone i padove koji su pratili pregovore dve supersile u Ženevi, koji se vode o tom sporazumu od 1982. godine.

Na sastancima u Berlinu i Vašingtonu, krajem juna i početkom jula 1991, ministri Bejker i Besmernih učinili su sve da uklone i poslednje prepreke na putu potpisivanja START-a. One su se odnosile na dostavljanje podataka o broju probnih lansiranja balističkih projektila, na pitanje vrsta raketa koje su obuhvaćene tim sporazumom, kao i na pitanje maksimalnog broja bojnih glava koje može nositi svaki projektil. Nakon julskih pregovora eksperata dveju zemalja u Ženevi, američka strana je sačinila kompomisni predlog, koji je trebalo da bude prihvatljiv za obe strane. Amerikanci su sa mnogo optimizma prihvatili ponovno otvaranje dijaloga o START-u jer se smatra da on, kao konačni rezultat, donosi prednost SAD. Naime, njime se najviše ograničavaju balističke rakete zemlja-zemlja, gde su Sovjeti superiorniji, a manje oblasti u kojima su Amerikanci nadmoćniji, pre svega tehnologija (podmornice i vazduhoplovi). Ipak, potpisivanje sporazuma je donelo „političke poene” i jednoj i drugoj strani, pa su predsednici dveju zemalja njegovo potpisivanje i bili postavili kao preduslov za održavanje samita u Moskvi. Eventualni neuspeh bi bio ozbiljan udarac za sovjetsko-američke odnose i proces razoružavanja u celini.

U Vašingtonu je osnovno neslaganje između dve strane bilo vezano za sovjetski predlog da se projektili smeštaju i na nosače većeg kapaciteta, što su Amerikanci osporili zbog toga što bi, u slučaju „potrebe”, njihov broj na postojećim nosačima veoma lako mogao da se dopuni. Na primer, ako jedan nosač ima deset projektila sada bi na njemu moglo da „ostane” pet, dok bi ostale bojne glave mogle biti upotrebljene na drugim mestima, naravno uz poštovanje opštih uslova ograničenja predviđenih sporazumom.

Održavanje samita predsednika Buša i Gorbačova je zavisilo od političke ocene, a kao „kopča” za taj dogovor ostavljeno je tzv. tehničko pitanje određivanja preciznih kriterijuma za to šta je „nova raketa” i koliko bojnih glava može da nosi, o čemu su se dva predsednika dogovorila u Londonu na samitu najrazvijenijih zemalja jula meseca. Ipak, većina posmatrača je bila obazriva u procenama verovatnoće održavanja samita supersila u Moskvi krajem jula i, konačno – potpisivanja START-a.

Nesumnjivo, predloženi tekst ugovora o smanjivanju strateškog nuklearnog naoružanja, i sada potpisani, biće najznačajniji korak ka uklanjanju opasnosti od iznenadnog atomskog rata. Da se on pozitivno odražava i na ostale zemlje pokazuje i najava spremnosti Francuske da pristupi Ugovoru o neširenju nuklearnog naoružanja (NPT), kao i kinesko učešće u radu „nuklearnog kluba” u svojstvu posmatrača na redovnoj petogodišnjoj konferenciji septembra 1990. godine. Inače, predviđeno je da se START-om broj bojnih glava smanji za trećinu, a svaka strana bi zadržala po 1.600 strateških bombardera i lansirnih rampi. Oko 3.000 američkih raketa kratkog dometa, koje nose avioni i „krstareće rakete”, nisu obuhvaćene ugovorom, dok Sovjetima ostaje oko 100 takvih projektila. Kada se sve sabere, Sovjetima bi ostalo oko 7.000 (od sadašnjih 11.000), a Amerikancima oko 9.000 bojnih glava (od sadašnjih 12.000). Međutim, značaj START-a ne iscrpljuje se samo brojem oružja predviđenih za uništavanje. Taj ugovor je i korak bez presedana u prihvatanju sistema kontrole. Naime, svima dosadašnjim ugovorima je predviđana samo kontrola uništavanja raketa, dok se u novom ugovoru govori i o kontroli na „licu mesta” i u fabrici gde se oružja proizvode.

Većina stručnjaka za pitanja razoružanja smatra da su se sovjetski i američki predsednik „stopu po stopu približavali sporazumu, zalažući se čak za politička rešenja umesto vojno-stručnih”. Tako se može protumačiti i nedavna ocena američkog predsednika Buša da je sporazum START dobar za mir u svetu i za američko-sovjetske odnose u celini.

Sporazumom START, koji su američki i sovjetski predsednik potpisali 31. jula ove godine na samitu u Moskvi, smanjuje se pre svega broj dalekometnih raketa i strateških bombardera. Stručnjaci za međunarodna pitanja smatraju da

je START poslednji u seriji značajnih sporazuma o nuklearnom naoružanju, koji su obeležili odnose supersila u prethodne dve decenije. Američki dnevnik „International Herald Tribune“ navodi da ovaj ugovor predstavlja simbol prošlosti i orijentir za budućnost, dok se većina stručnjaka i diplomata slaže da ovaj ugovor označava kraj tradicionalnog pristupa kontroli naoružanja.

Smanjivanje strateškog nuklearnog naoružanja, kako je i stipulirano u ugovoru START, predstavlja prvi korak te vrste u više od dve decenije dugom pregovaranju supersila o nuklearnom oružju. S druge strane, jedna od najuočljivijih karakteristika ugovora je „omogućavanje“ dalje modernizacije strateškog naoružanja. Tek primera radi pomenimo da su u budžetskom predlogu američke vlade za 1992. godinu predviđena sredstva za strateška oružja kao što su bombarder *B-2*, avion za snabdevanje gorivom u vazduhu *KC-135*, projektil *trident II*, nove verzije „krstarećih raketa“, ofanzivne rakete kratkog dometa i nekoliko vrsta strateških bombi.

Ugovorom je predviđena i neposredna praktična saradnja stručnjaka dve zemlje, koja će sigurno biti kvalitativni napredak na planu razoružavanja – predviđaju se obaveze inspektora obe strane u nadgledanju bojnih glava i fabrika nuklearnog oružja, direktne inspekcije bombardera i raketnih rampi, kao i razmena traka sa podacima o testovima raketa i sl. Ipak, mnogi stručnjaci postavljaju pitanje šta nakon ovog ugovora, dok neki od njih predviđaju da uskoro neće uslediti sličan ugovor. U interesantnom razmatranju ovog problema, bivši direktor vojno-političkog odeljenja Stejt departmenta Džon Auslend je nedavno na jednom skupu postavio pitanje koliko će ugovor START zaista umanjiti opasnosti. Pošto su šanse za američko-sovjetski nuklearni konflikt danas male, Auslend polemički pristupa tvrdnji da se START-om smanjuju šanse za taj sukob. Pri tome, ima u vidu i činjenicu da je čak i po ovom ugovoru svaka strana zadržala dovoljno bojnih glava da u svakom trenutku može da uništi drugu stranu više puta.

Na kraju, u jednom tako složenom ugovoru kao što je START neminovno je moralo biti obuhvaćeno i pitanje složenog unutrašnjeg razvoja u Sovjetskom Savezu. Interesantno je da i ovaj ugovor predviđa mogućnost sopstvenog specifičnog primenjivanja u slučaju raspada današnjeg Sovjet-

skog Saveza i secesije pojedinih sovjetskih republika. Naime, određuje se da u nekim „vanrednim okolnostima“ nuklearno oružje bude, na primer, premešteno iz Kazahstana u Rusiju.

ZNAČAJ STUDIJE

Razmenjujući novogodišnje čestitke, sovjetski predsednik Gorbačov i američki predsednik Buš naglasili su da je postignut veliki napredak u obostranom razumevanju, kontroli naoružanja i međusobnim kontaktima dve zemlje. Gorbačov je najavio kraj „hladnog rata“ i veće mogućnosti za mir, koje su nastale otklanjanjem pretnje od nuklearnog rata, ali je upozorio i da se ne sme zapasti u samozadovoljstvo. Upravo u vezi s tim, ta knjiga može biti veoma podsticajna, jer ukazuje na moguće pravce odvijanja procesa razoružavanja, uz pretpostavke koje su realne i koje sigurno mogu korisno poslužiti u daljim dogovorima o tim pitanjima, posebno u vezi s planiranjem tempa sprovođenja pojedinih faza procesa smanjivanja nuklearnih arsenala. U studiji se polazi, pre svega, od pretpostavki (na osnovu realnih situacija) i raspoloživih podataka o osnovnom problemu procesa razoružavanja – problemu stabilnosti i verifikacije radikalnih smanjenja nuklearnog oružja (do nultog nivoa). Zbog toga će dva poglavlja – „Stabilnost nuklearne ravnoteže posle znatnih smanjenja naoružanja“ – najviše zanimati vojne stručnjake za strateška pitanja i stručnjake za međunarodne odnose, dok će razmatranja tehničkih aspekata eventualnih novih koraka u smanjenju nuklearnih arsenala biti prvenstveno zanimljiva vojnim stručnjacima i teoretičarima.

Knjiga je urađena prema svim zahtevima moderne naučne publicistike, sa obiljem podataka i analiza, ali i projekcijom mogućeg razvoja na tom planu. Rezultat je kolektivnog i timskog rada, te može poslužiti i kao dodatna potvrda interdisciplinarnog metodološkog pristupa. Zbog svežeg naučnog pristupa i aktuelnosti, kao i zbog preglednosti i klasifikacija, studija će verovatno imati širi odjek u vojnim, naučnim, političkim i specijalističkim krugovima, ali i među širom čitalačkom publikom. Naime, uvek nedostaju studije koje, zahvaljujući sistematičnom obrazlaganju navedenih procesa, čine ukupnu materiju razoružanja razumljivijom. Posebna zanimljivost knjige je što su njeni autori do svih podataka o

broju, vrsti i osobinama oružja koje poseduju dve strane došli isključivo na osnovu objavljenih podataka dostupnih široj javnosti.

Našim vojnim stručnjacima i teoretičarima knjiga će biti posebno interesantna zbog modernog pristupa i činjenice da je ona rezultat novih promišljanja mogućih pravaca u rešavanju pitanja koja neće prestati da budu aktuelna u doglednoj budućnosti. Teško je reći da li će se stvarni procesi poklopiti sa predviđanjima u knjizi, jer se događaji u svetu (na primer, promene u Evropi i u samom Sovjetskom Savezu) odvijaju brže nego na filmskoj traci, a već se pokazalo koliko tzv. konačne procene ne važe. U svakom slučaju, prevedeni članci, i knjiga u celini, mogu biti korisna osnova za naša razmatranja i sagledavanje problema razoružavanja i svih implikacija tog procesa na širem međunarodnom, vojno-političkom i bezbednosnom planu.